

Teisipäev, 16. aprill 2024

INNUSTAV JA HARIV AJAKIRI

Külalisautor / 13. apr. 2024 / Kultuur, Teater

Teatriarvustus. Johanna Rannik: kas me oleme või mängime olemist?
„Inimese anatoomia“

"Inimese anatoomia" Foto: Ekspeditsioon

„Inimese anatoomia“ dramaturgia keskmes näib olevat judithbutlerlik sotsiaalse performatiivsuse küsimus – kas me oleme või mängime, ja kui viimast, siis mida täpselt? Kas minu eneseväljendus ja mõtted peegeldavad seda ähmast Tõelist Mina või etendan jälle toda ennast, kes eksisteerib oma eri kujudel teiste teadvuses? Kust algab vaba mina? Teatrikritik Johanna Rannik kirjeldab Mart Kangro uut lavastust.

Lavastus: „Inimese anatoomia“. Ekspeditsioon. Autor ja lavastaja Mart Kangro. Esitajad Marika Vaarik, Rasmus Kaljujärvi, Jörgen Liik ja Katariina Tamm. Kunstnik Kristel Zimmer, heli- ja valguskunstnik Kalle Tikas. Esietendus 30. märtsil 2024 Sakala 3 Teatrimajas.

Ruum, mille Mart Kangro ja Kristel Zimmer seekord „Inimese anatoomias“ loovad, on mitmel põhjusel äraspidine. Tõtt-õelda vaatasingi ma vahel hoopis saali ennast, sest ei tundnud kohta ära, olgugi, et olen varem siinpool maja viibinud küll. Kangro on Klassikaraadio intervjuus öelnud, et tahab ruumilahenduse vaatajale üllatuseks jätta – mõtlesin, et kirjutan siingi sellest kuidagi ambivalentsemalt, et üllatus säiliks, aga ruumist sai mu vaatajakogemuses nii märgiline osa, et vajab avamist. Pealegi on ruumikirjeldus juba teistes arvustustes täitsa avalikult välja tulnud, nii et mis seal enam salatseda. Igal juhul olgu lugeja siinsega hoiatatud.

Iseenesest ei erine saal palju sellest, milline Sakala maja muidu välja näeb. See on harjumatult ere ja klaar, kõrgete lagede ja hea akustikaga. Rõhk on siin aga kõrgel vaheseinal, mis saali – ja publiku – kaheks jaotab. Kumbagi poolt ääristab pikk toolirivi ning näitlejatele jääb seega üsna kitsas mängukoridor, mis soodustab peamiselt kahedimensioonilist liikumist (aknaorvad pakuvad natuke rohkem distantsi). Jõudsin saali hilja, nii et ei saanud valida, kummale poole istun. Kas varasemal tulijal on otsustusvabadus või on see ettemääratus Kangro poolt taotluslik püüe näidata (suureliselt väljendudes) nõokivat ebakõla inimese valikukihu ja etteantud tingimuste vahel? See on esimene mitmest põhjusest, miks tahan lavastust teinegi kord näha.

Mõte kippus tahes-tahtmata teisele poole seina minema – meeled teravnesid iga kord, kui meie pool etendajatest vaid hääle kujul osa sai. Kas teine pool saab samasuguse kogemuse? Parema ehk isegi? Ratsionaalselt võttes pole seal ilmselt muud erisust peale tööga, et vahepeal on minu ees teine paar näitlejaid. Vahel tekkis saalipoolte vahel ka väike kontakt, kui publiku jalge alt libistati „Inimese anatoomia“ raamat või kui üle peade esemeid visati. Siiski jäi see ootamatu ilmajäetus närima; eks see ole inimlik uudishimu, eriti kui etenduse ajal on harjumatuult palju vaikust, pause ja ainitist ootust. Etendajate liigutusedki hüpnootiseerivad oma korduvuses ning panid kaasasolemise ja rammestuse vahel kõikuma.

„Inimese anatoomia“ dramaturgia keskmes näib olevat judithbutlerlik sotsiaalse performatiivsuse küsimus – kas me oleme või mängime, ja kui viimast, siis mida täpselt? Kas minu eneseväljendus ja mõtted peegeldavad seda ähmast Tõelist Mina või etendan jälle toda ennast, kes eksisteerib oma eri kujudel teiste teadvuses? Kust algab vaba mina? Tundlik mänglevus kirjeldab Kangro töid ka laiemalt, mistõttu oli mul kahju, et teksti osakaal näiteks võrreldes „Komöödia“ või töödega koos Eero Epneri ja Juhan Ulfsakiga seekord ahtake oli. Lavastuse peamine võte oli halastamatu kordamine, mistõttu muutusid algsed köitvad, tugevad mõtted lõpuks nüriks. Korduv mantralik sonimine viis mu mingisse meelelisse tühjusse, kus lasin lihtsalt asjadel enda ees toimuda. Tekst käis ringiratast nagu näitlejad saaliski ning sein, millega tõtt vahtisin, näis üha lähemal. Kuhu me välja jõuame? Millal plahvatab? Aeg oli välja venitatud – viibisime kollektiivses vaakumis; ebamugavas tühjas seisundis, millest väljumine on nii me enda füüsiline soov kui ilmselt pealesurutud sund olla proaktiivsem, mitte jääda kuhugi kinni. Mis sa sonid, püsti-püsti ja edasi!

Mõneti sarnaneb „Inimese anatoomia“ Ene-Liis Semperi „NO42 El Doradoga“, aga mitte ainult sellepärast, et vahepeal kajas saalis õõnes lagin või kuna etenduspaik ja kolm näitlejat neljast on „Inimese anatoomiaga“ ühised. Semperi lavastuses oli sarnane absurdimaiguline staatilisus, kõle mahajäetustunne ning järsk ja üürrike lollitamise langemine (nagu salvina publikule, kes tunneb end korrakski lahutatud meelega). See atmosfäär oma helgushetkedega ja kerge eneseiroonilise hoiakuga mõjus kleepuva vaiguna, millest end tookord mitu päeva lahti raputasin. Samas meeldib mulle, et teater pakub võimalust sellistesse seisunditesse kinni jääda ja alastimuleerituse ebamugavuses istuda. Osa minust tõrgub postdramaatilises teatris tähendust otsimast ning on pigem tunnistaja kui tõlgendaja; eriti, kui asi puudutab absurdi. Ehk polegi vaja pidevalt otsida ühe või teise repliigi, liikumise või rekvisiidi Suurt Mõtet?

Teisalt tundub, et siia saaks soovi korral nii palju tähendusi ja laiska sügavust juurde pookida, et ära sa märgi. Äkki vastuseta jääv „milleks see kõik?“ on teinekord piisav vaatajakogemuse „suveniir“, mida ei saa tagantjärele ilusamaks või elumuutvamaks mõelda. Eks ole argipäevas ka selliseid pealtnäha tarbetuid ellipseid omajagu. Mu algne nõutus ja alateadlik tõrkumine selle „eimillegiteatri“ ees on tänaseks isegi päris naljakas.

Olen kogu aeg tegevuses.

See, mida ma teen,

on see mina, mis seda teeb.

See mina, mis seda teeb, on

see see, mida ma teen.

See teeb seda mina, kes ma seda teen.

See see, mida ma kogu aeg teen, teeb kogu aeg mind.

Selle tegemine see ongi.

Need on read seinalt, mis alles pärast etendust ringi käies nähtavale tuleb. Kui mu mälu mind alt ei vea, kõlasid need ka etenduses – tundub ju loogiline, et nii oli. Kindlalt ei julge aga enam väita. Igal juhul annab see lavastuse keskset mõtet suurepäraselt edasi.

Loe edasi

Suur intervjuu. Ene-Liis Semper: kui kogu elu taandub sisse-välja impulsile, siis polegi millestki rääkida. *Valner Valme vestlus*